

2. Buyalska T. Gumanizatsiya osviti – vicherpane gaslo chi (ne) vikonane zavdannya? // Osvita. – 2006. – №26–27. – S.3–11.

3. Verbitskaya L. A., Kasevich V. B. O meste gumanitarnykh nauk v sisteme znaniy // Vysshee obrazovanie v Rossii. – 2003. – №1. – S.21–30.

4. Kasil M. V. Gumanizatsiya vishchoyi osviti yak suchasna tendentsiya / M. V. Kasil // Innovatsiyniy rozvitok suspilstva za umov kros-kulturnih vzaemodiy: materiali konferentsiyi. – Sumi, 2008. – S.49–51.

5. Proektivnyy filosofskiy slovar: Novye terminy i ponyatiya; [pod red. G. L. Tulchinskogo i M. N. Epshteyna]. – SPb.: Aleteyya, 2003. – 512 s.

6. Proleev S. Obdarovanist yak chinnik ta viklik osvitniy sistemi // Filosofsko-metodologichni zasady pidvishchennya yakosti vishchoyi osviti Ukraini: evropeyskiy vimir. Kolektivna monogr. – K.: Pedagogichna dumka, 2012. – 220 s.

7. Yudin B. G. Mnogomernyy obraz cheloveka. Na puti k sozdaniyu edinoy nauki o cheloveke. Tekst / B. G. Yudin. – M.: Nauka, 2001. – 368 s.

8. Yaroshovets V. Globalni transformatsiyi sotsio-gumanitarnogo diskursu v suchasniy paradigmi filosofiyi osviti // Filosofsko-metodologichni zasady pidvishchennya yakosti vishchoyi osviti Ukraini: evropeyskiy vimir. Kolektivna monogr. – K.: Pedagogichna dumka, 2012. – 220 s.

9. Coleman J. Social Capital in the Creation of Human Capital. – American Journal of Sociology. – Vol.94. – Supplement. – P.95–120.

10. Kogler H. H. Tha Power of Dialogue. – London: The MIT Press Cambridge, 1996. – 323 p.

Fialko N. A., researcher at the Department of quality of education, the Institute of Higher Education of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine (Ukraine, Kyiv), lepan@ukr.net

Semantic emphasis in humanitarian paradigm

Humanization and liberalization of higher education will increase the level of human and social capital of the individual by improving the quality of education and forming the humanistic outlook of the future employee, increasing the efficiency of investment in human capital, raising the intellectual level and personal fulfillment. These aspects actualize the need for expressiveness of semantic emphasis in humanitarian paradigm.

Keywords: humanitarian paradigm, semantic emphasis, personality, humanization, humanitarian priorities, human and social capital.

Фіалко Н. А., научный сотрудник отдела качества образования, Институт высшего образования Национальной академии педагогических наук Украины (Украина, Киев), lepan@ukr.net

Содержательные акценты гуманитарной парадигмы

Гуманизация и гуманитаризация системы высшего образования будет способствовать повышению уровня человеческого и социального капитала индивида за счет повышения качества полученного образования и формирования гуманистического мировоззрения будущего работника, наращивания эффективности инвестиций в человеческий капитал, повышения интеллектуального уровня и самореализации личности. Указанные аспекты актуализируют потребность аргументационной выразительности содержательных акцентов гуманитарной парадигмы.

Ключевые слова: гуманитарная парадигма, содержательные акценты, личность, гуманизация, гуманитарные приоритеты, человеческий и социальный капитал.

* * *

UDK 141.7:316.75

Халіман М. А.,
аспірантка кафедри філософії, Запорізький
національний університет (Україна, Запоріжжя),
merythai@gmail.com

СВІТОГЛЯДНЕ ПРОТИСТОЯННЯ: АТРИБУТИ ТА ФОРМИ

Висвітлено сутність, основні атрибути та форми світоглядного протистояння як необхідної передумови філософського усвідомлення світоглядних чинників соціально-політичних конфліктів. Розглянуто сучасний стан досліджень проблематики світоглядного протистояння. Обґрунтовано необхідність доповнення існуючих досліджень із зазначеної проблематики розглядом базових елементів світоглядного протистояння, а також його основних форм. Проведено критичний аналіз основних концептів, за допомогою яких експлікується світоглядне протистояння. Основні атрибути (симетричність, ексклюзивність, редуціонізм, ригідність, радикалізм) та

форми (невійськові і військові) світоглядного протистояння встановлюються за допомогою методів філософської герменевтики та історико-філософського аналізу. Досягнуті результати дозволяють сформулювати теоретичне підґрунтя для подальших досліджень світоглядних засад сучасних конфліктів.

Ключові слова: світогляд, конфлікт, протиріччя, протилежність, світоглядне протистояння, інформаційна війна.

Конфлікт світоглядних уподобань і, відповідно, базових соціокультурних і політичних орієнтацій, є невід'ємним елементом будь-якого сучасного суспільного устрою. Це обумовлено зокрема тим, що сьогодні, коли процес глобалізації призвів до безпрецедентної «прозорості» будь-яких кордонів, фактично не залишилося соціумів, які могли б існувати в непорушних межах своєї ідентичності (будь-то етнічної, релігійної, чи будь-якої іншої) – замість цього, ми маємо сукупність комплексних (тобто, мультиетнічних, мультикультурних, багатопартійних та ін.) соціально-політичних утворень, яким – хоча б внаслідок власної складності та неоднорідності – властиві природні внутрішні суперечності. Зокрема, щодо українського контексту, тут ми маємо справу з прикладом того, до яких драматичних наслідків може призвести внутрішня неоднорідність соціокультурних контекстів, яку зовнішні політичні сили сусідньої держави використовують для дестабілізації ситуації в Україні та порушення її суверенітету. Ця ескалация політичного і громадянського конфлікту відбувається переважно через навмисне загострення і поляризацію світоглядних моделей, що репрезентують різні соціокультурні контексти (умовно кажучи, «західний» та «східний») і відповідні ментальні паттерни. Отже, очевидно, що питання світоглядного протистояння набуває сьогодні (особливо, для України) нечуваної гостроти.

Метою даної статті є визначення основних атрибутів і форм світоглядного протистояння. Ми вважаємо, що таке визначення є необхідною передумовою подальшого соціально-філософського аналізу та усвідомлення світоглядних чинників сучасних конфліктів.

Незважаючи на виключну важливість для сучасного суспільства, тема світоглядного протистояння ще не отримала належного висвітлення у науковій літературі. При цьому, окремо взяті теми «світогляду» та «протистояння» мають досить тривалу історію осмислення у різних напрямках соціогуманітарної думки.

Рубрика світоглядних студій представлена величезною кількістю робіт, що належать до різних галузей філософського знання. Залежно від предмета дослідження, проблема світогляду висвітлюється у відповідних аспектах аналізу: будь то формування світоглядних орієнтацій, або аксіологічний вимір світогляду, або його когнітивні аспекти. Розглядаючи стан досліджень світогляду в розрізі, що нас цікавить, ми можемо констатувати майже повну відсутність вітчизняних праць подібної спрямованості (за виключенням хіба що поодиноких спроб [1], які ані окремо, ані за своєю сукупністю ще не сформували належного теоретичного базису, який дозволяв би претендувати на системність такого роду досліджень). Якщо ж ми звернемося до міжнародного досвіду осмислення зазначеної проблематики [4], стан її розробленості теж може бути кваліфікований як далекий від завершеності, хоча й більш розвинений, ніж у вітчизняному дослідницькому контексті. Для переважної більшості закордонних опрацювань теми світоглядного конфлікту властивий характер так званих «case studies», тобто вони спрямовані на досконале вивчення світоглядних протиріч у різноманітних контекстах

конкретних предметних областей дослідження: наприклад, у сфері міжнародних відносин, або навпаки, у сімейному колі, або у сфері надання соціальних послуг, та ін. Звичайно, така орієнтація на докладність вивчення окремих аспектів проблеми надає цим дослідженням практичної значущості та безперечної емпіричної валідності та релевантності, але це має і свій очевидний «зворотній бік», а саме: сучасній західній гуманітаристиці вочевидь бракує робіт, у яких були б здійснені справді переконливі дослідження фундаментальних філософських засад світоглядних протиріч. У такій ситуації ми ризикуємо «за деревами загубити ліс».

В цілому, проблематика протистояння зазвичай артикулюється не у зв'язку зі світоглядними розбіжностями, а скоріше як окремих предмет спеціальної галузі соціогуманітарних знань, а саме, конфліктології. Звичайно, конфліктологічні студії мають величезний евристичний потенціал, а також неабияку соціально-політичну значущість, і тому їхній подальший розвиток неминучий і дуже важливий як у теоретичному, так й у практичному відношеннях. Але очевидно, що будь-які конфліктологічні концепції, за великим рахунком, втрачають свій сенс, коли ігнорується їхнє світоглядне підґрунтя. Тому дослідницька увага до світоглядних засад соціальних конфліктів є необхідною передумовою їхнього справжнього усвідомлення та системного осягнення.

Ми вважаємо, що першими кроками на цьому шляху засвоєння глибинних передумов соціальних і політичних конфліктів можуть (і навіть повинні!) стати розвідки щодо базових атрибутів і форм світоглядного протистояння. Для цього, у свою чергу, необхідно визначитися із дефініціями основних понять, що направляють і структурують відповідну рефлексію. Такими поняттями в даному випадку виявляються концепти «світогляду» та «протистояння» (в свою чергу, останнє доречно було б розглянути в асоціації з добре розробленими у логіці поняттями «протиріччя» та «протилежності»). Саме на основі аналізу характерних особливостей їхнього співвідношення та взаємного сполучення в межах обраної для дослідження теми і має, на наш погляд, бути визначеним концепт «світоглядного протистояння», а також виявлені його основні атрибути та форми. Отже, спробуємо якомога більш послідовно і логічно викласти всі відповідні міркування з цього приводу.

По-перше, визначимо поняття *світогляду*: згідно з однією із найбільш загальноживаних академічних дефініцій, це «система принципів та знань, ідеалів і цінностей, надій та вірувань, поглядів на сенс і мету життя, котрі визначають діяльність індивіда, або соціального суб'єкта, й органічно входять до його вчинків і норм мислення» [2, с. 31]. Звичайно, ця дефініція не позбавлена власних недоліків, головним з яких, на наш погляд, є дещо надмірна фіксація на когнітивних аспектах світогляду, в той час як вольові імплікації світоглядних питань, а також відповідні ціннісні вподобання суб'єктів світоглядного протистояння виявляються, на нашу думку, більш релевантними щодо обраної для дослідження теми. Тим не менш, вищенаведене визначення, з урахуванням відповідного переносу акцентів (з когнітивного на ціннісно-вольові компоненти світогляду) може вважатися цілком задовільним для нашої дослідницької мети.

По-друге, визначимо поняття *протистояння*. Як вже було нами зазначено, це доречно робити через асоціацію

з поняттями «протиріччя» та «протилежності». У логіці під протиріччями розуміються висловлювання, одне з яких є запереченням іншого. В одному з суперечних висловлювань щось стверджується, в іншому – це ж саме заперечується. На перший погляд, може здаватися, що поняття «протиріччя» може бути замінено поняттям «протилежності», тому що останнє, нібито, є тотожним попередньому. Але це не так, тому що вони характеризують два різних види (з трьох можливих) відношень логічної несумісності понять, коли їх об'єми не співпадають ані повністю, ані частково: це, зокрема, *протиріччя* (або *контрадикторність*), коли «одне з понять містить певні ознаки, а інше заперечує (виключає) ці ознаки, не замінюючи їх іншими... У зв'язку із цим два видові поняття, що знаходяться у відносинах протиріччя, займають весь об'єм поняття, що є для них родовим»; інший випадок логічної несумісності понять визначається як їх *протилежність* (або *контрарність*), коли їх об'єми містять у своїй сукупності лише частку об'єму загального для них родового поняття, видами якого вони є і якому вони співвідпорядковані. Відмінність між відносинами протиріччя і протилежності можна продемонструвати на прикладі: відношення між поняттями «біле» – «чорне» буде контрарним, а відношення між поняттями «біле» – «небіле» – контрадикторним.

Застосувавши ці логічні розрізнення у контексті нашої дослідницької теми, ми можемо пересвідчитися, що відносини протистояння властиві обом зазначеним випадкам несумісності, але найбільшій напруги і поляризації вони набувають насамперед у випадку протилежності (контрарності). Тому саме останній тип відносин має бути перш за все виділений і підданим аналітичному розгляду при дослідженні окремих випадків світоглядних протистоянь у різних політичних і соціокультурних контекстах. Безперечно, протистояння може асоціюватися також і з відносинами контрадикторності, однак у цьому випадку воно має скоріше нейтрально-термінологічний характер і в цілому не передбачає войовничості та полемічного загострення – це скоріше незворушна констатація об'єктивного status quo, аніж пристрасне відчуття несумісності різних світоглядних позицій.

Отже, *протистояння* як суто логічний термін може застосовуватися у якості змістової характеристики як відношень протилежності (контрарності), так і протиріччя (контрадикторності). Але коли мова йде про застосування терміна «протистояння» в соціально-філософському контексті, доречно було б обмежити область його значень лише відношеннями протилежності (контрарності), коли несумісність позицій соціальних акторів не просто констатується, але й – головне – набуває певного ступеню поляризації та відповідного афективного забарвлення з боку самих соціальних акторів. Звичайно, таке семантичне звуження поняття «протистояння» в соціально-філософському контексті його вживання не позбавлено певного схематизму, але останній в даному випадку виявляється не стільки ознакою слабкості теоретичного осягнення, а скоріше, навпаки – вказує на сутнісну і визначальну особливість саме соціально-філософського виміру протистояння.

Виходячи з вищенаведених міркувань, можна спробувати дати власне визначення *світоглядного протистояння* як такого випадку несумісності базових

когнітивно–ціннісних засад і відповідних поведінкових схем, коли кожен із протагоністів не просто констатує наявність цих розбіжностей, але ще й поляризує їх, наполягаючи при цьому на виключній значущості й праведності саме власної світоглядної орієнтації.

Які наслідки може мати таким чином визначене світоглядне протистояння? Очевидно, що тоді воно мусить трактуватися як явище виключно соціально–деструктивне: справді, коли самі основи спілкування (яке є необхідною передумовою будь–якого соціального утворення) заперечуються, і можливість встановлення (відновлення, підтримання) діалогу проблематизується, рветься комунікативна «тканина» соціального життя, руйнуються засадничі принципи суспільного устрою. Ситуація гобсівського «природного стану» як «війни всіх проти всіх» перетворюється з умовляючої теоретичної конструкції на фактичну тенденцію, яка посилюється по мірі того, як світоглядне протистояння, згідно із власною динамікою, набуває розмаху і радикальності.

Світоглядне протистояння як апіорно деструктивний феномен не підпадає під дію гегелівської діалектики з її постулатом про «єдність та боротьбу протилежностей» як джерело будь–якого розвитку. В даному випадку протистояння породжує не творче «зняття» (Aufhebung) протилежностей у їхньому діалектичному синтезі, а навпаки – лише ескалацію та прогресуючу поляризацію сторін світоглядного протистояння. Замість того, щоб розкриватися назустріч одна іншій у пошуках компромісу, ці сторони (тією мірою, якою вони підтримують свій стан світоглядного протистояння), навпаки, все більш замикаються – кожна у власній непримиренності щодо протилежної світоглядної позиції. Звичайно ж, напруженість світоглядного протистояння може бути послаблена (і справді, якщо будь–який такий випадок призводив би до самих екстремальних і катастрофічних наслідків, людське суспільство, мабуть, вже давно би зникло!) – але не завдяки конструктивному потенціалу самого світоглядного протистояння, а лише «ззовні», через дію якихось інших механізмів соціальної саморегуляції і стабілізації. Щодо останніх, зараз вони не є предметом нашого дослідницького інтересу, тому залишимо аналіз їхнього втручання у деструктивну дію світоглядного протистояння для окремого дослідження.

Отже, давши визначення світоглядного протистояння та проаналізувавши основні його імплікації, ми, згідно із власним планом, викладеним раніше, дійшли до заключної фази нашого поточного розгляду і маємо тепер визначити основні атрибути та форми світоглядного протистояння. Встановлення атрибутів дозволить з'ясувати субстанціальну (сутнісну) особливість світоглядного протистояння, в той час як визначення його форм допоможе нам усвідомити його видову специфіку.

Щодо атрибутів світоглядного протистояння, на нашу думку, вони можуть бути охарактеризовані наступним чином:

1. «Симетричність». Дана ознака вказує на таку особливість світоглядного протистояння, що обидві його сторони тотожні в своїх сутнісних особливостях по відношенню одна до одної. Ми вважаємо, що у будь–якому випадку світоглядного протистояння з обох його боків простежується, за великим рахунком, єдиний комплекс паттернів, чия сукупність характеризує саме відношення світоглядного протистояння у всій специфічності його

сутнісних рис. Наступні аспекти виділені нами як наша власна спроба визначити неодмінні (а отже, сутнісні) особливості цієї специфічності.

2. «Ексклюзивність». Під цією ознакою світоглядного протистояння ми розуміємо взаємну монологічність конкуруючих дискурсів його суб'єктів, кожен з яких виявляється зосередженим переважно на зміцненні власних світоглядних уподобань, і водночас, на знеціненні, перекручуванні або цілковитому ігноруванні позиції іншої сторони протистояння. Звичайно, такий однобічний характер комунікації спотворює її та робить проблематичним (або взагалі неможливим) встановлення діалогічних відношень, без яких врегулювання світоглядного протистояння стає, в свою чергу, дедалі все більш проблематичним. Справді, як домовлятися з тим, хто тебе не чує і не хоче чути?

3. «Редукціонізм». Цей атрибут апелює не стільки до певного статичного стану речей при світоглядному протистоянні, скільки до певної його тенденції, до якої, за нашим переконанням, тяжіє будь–яке подібне відношення у своїй внутрішній динаміці. Ми маємо на увазі тенденцію до редукування будь–яких складних, неоднозначних характеристик до однозначних. При цьому характеристики позитивні зазвичай асоціюються із власною стороною, у той час як негативні характеристики, навпаки, приписуються іншій стороні світоглядного протистояння. Через це відбувається формування спотвореного (а саме, спрощеного, «чорно–білого») сприйняття дійсності, притаманного будь–якій ідеології. Зокрема, важливим випадком такого деструктивного редукування виявляється відмова (далеко не завжди свідомо) від розрізнення між відносинами протиріччя (контрадикторності) та протилежності (контрарності): перше зводиться до другого, а будь–які «півтони» і опосередковуючі поняття ігноруються, ніби їх взагалі не існує. Все це природно і неминує призводить до посилення напруги між суб'єктами світоглядного протистояння, при тому, що можливість «зворотного руху» стає дедалі все більш проблематичною – внаслідок цієї ж самої фатальної тенденції до невинного спрощення дійсності та редукування її до набору жорстких дихотомій.

4. «Ригідність». Цей атрибут характеризує властивість світоглядного протистояння, що полягає у порушенні (частковому або, у крайніх випадках, повному) здатності його суб'єктів змінювати власні світоглядні орієнтації відповідно до вимог дійсності та резонів здорового глузду. На наш погляд, такий стан справ багато в чому обумовлюється вищезазначеною монологічністю дискурсів, що продукуються суб'єктами світоглядного протистояння, їхньою закритістю перед світом, а також вже згаданою тенденцією до редукування складної соціальної дійсності (комплексної за самою своєю природою) до занадто спрощених та ідеологізованих її копій, створених зі стереотипних наборів жорстко фіксованих дихотомій. Однак, при всьому цьому, ми все ж не вважаємо, що даний атрибут (позначений нами як «ригідність») може бути дедукованим із попередніх двох (позначених відповідно як «ексклюзивність» і «редукціонізм»). Відношення між вже встановленими атрибутами – це відношення рівноправного і взаємного доповнювання, а не тавтології або підпорядкування.

5. «Радикалізм». Цей останній з виявлених нами атрибутів світоглядного протистояння також може і

повинен бути розглянутий як самостійний елемент його інваріантної структури, яка не залежить принципово від історико-культурного і політичного контексту. Звичайно, конкретні обставини можуть мати – і мають – певний вплив на кожен з атрибутів, але цей вплив завжди залишається частковим і стосується лише кількісної міри його проявлення, не відмінюючи наявності того чи іншого атрибуту світоглядного протистояння, яке завжди може розглядатися у його незмінній базовій структурі. Повертаючись до стислої характеристики останнього її елемента, можемо зауважити, що він (як і розглянутий вище «редукціонізм») вказує в першу чергу на тенденцію світоглядного протистояння до обопільної радикалізації світоглядних позицій його протагоністів, що призводить до їхньої прогресуючої поляризації, а значить, до посилення дестабілізаційних процесів у суспільстві.

Нарешті, стосовно *форм світоглядного протистояння*, на наш погляд, всі вони, незважаючи на свою різноманітність, можуть бути розподілені між двома основними рубриками *невійськових* та *військових* протистоянь. В межах кожної з цих рубрик можна виділити нові, більш вузькі класифікаційні одиниці, кожна з яких, у свою чергу, може містити в собі ще більш спеціалізовані підрозділи, які, у разі потреби у ще більшій диференціації, мають бути розділені – аж доки наша класифікаційна сітка не набуде потрібної щільності та повноти.

Не маючи можливості розглянути величезне різноманіття всіх існуючих форм світоглядного протистояння хоча б навіть й у самому стислому вигляді, обмежимося в даному випадку вищенаведеними загальними міркуваннями щодо розбудови їхньої класифікації, доповнивши це згадкою про найбільш релевантні для сучасного соціуму форми світоглядного протистояння. На нашу думку, тут доречно було б вказати на *інформаційні та психологічні війни*, чия значущість стрімко зростає в інформаційну добу (незважаючи на їхню спрямованість на нематеріальну сферу людської свідомості, ми все ж–таки вважаємо доречним включити їх у категорію військових протистоянь, тому що вони позиціонуються як сучасні різновиди війн), *міжконфесійне протистояння* (що може асоціюватися у залежності від ситуації як з невійськовими, так і з військовими формами світоглядного протистояння), різні форми *цивілізаційного зіткнення* [3] (які також можуть бути пов'язані як з військовими, так і з невійськовими видами протистоянь). Особрої уваги заслуговує дослідження *тероризму* (як на ґрунт релігійного фундаменталізму, так і на інших засадах – наприклад, міжетнічних конфліктів, або революційних рухів, і т.д.), який навряд чи може бути однозначно асоційований виключно з якоюсь однією з двох виділених категорій світоглядного протистояння (військові або невійськові) і тому, цілком імовірно, заслуговує на те, щоб бути виділеним в окрему категорію – це потребує окремого аналізу.

Нарешті, слід зауважити, що у даному випадку нами не розглядаються такі форми соціально-політичних протистоянь, як ненасильницький спротив (демонстрації, страйки та ін.), або парламентські дебати, або громадянські ініціативи, спрямовані на те, щоб привернути увагу суспільства до окремих питань соціально-політичного устрою. Причинами такої вибіркості можуть бути різні приводи: або невідповідність обраним раніше критеріям (зокрема, як у вищезазначених випадках, коли світоглядні

розходження узгоджуються в межах усталених інститутів демократичного (само)врядування), або коли приводи для протесту не досягають світоглядного рівню (наприклад, як у випадку профспілкових страйків, обумовлених зазвичай боротьбою за покращення економічних та соціальних умов робітників).

Таким чином, завершивши розгляд обраної для аналізу теми, можемо *резюмувати*: через визначення атрибутів (симетричність, ексклюзивність, редукціонізм, ригідність, радикалізм) та форм (невійськові і військові) світоглядного протистояння нами встановлені, відповідно, його базові субстанціальні (сутнісні) та видові ознаки. Разом узяті, ці характеристики визначають фундаментальний філософський зміст концепту світоглядного протистояння і дозволяють на цьому теоретичному ґрунті будувати подальше соціально-філософське дослідження феномену соціального протистояння з належним ступенем чіткості та усвідомленості.

Список використаних джерел

1. Пелэгеша Н. Україна у смислових війнах постмодерну: трансформація української національної ідентичності в умовах глобалізації / Н. Пелэгеша. – К.: НІСД, 2008. – 288 с.
2. Хайрулліна Ю. О. Світоглядна культура особистості: структурно-функціональний аналіз. – К.: Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2011. – 235 с.
3. Хантингтон С. Столкновение цивилизаций / С. Хантингтон; Пер. с англ. Т. Велимеева, Ю. Новикова. – М.: ООО «Издательство АСТ», 2003. – 603 с.
4. Galanc T., Kolwzan W., Pieronek J. Theoretical and Methodological Bases of Threats. The Method of Security Management Support // Operations Research & Decisions, 2014. – no.3. – P.5–21.

References

1. Pelagesha N. Ukraine u smyslovyh vynah postmodernu: transformacia ukraïnskoï nazional'noi identichnosti v umovah globalizacii / N. Pelagesha. – K.: NISD, 2008. – 288 s.
2. Hairullina J. O. Svitoglyadna kul'tura osobystosti: strukturno-funkcional'nyi analiz. – K.: Vyd-vo NPU im. M. P. Dragomanova, 2011. – 235 s.
3. Hantington S. Stolknovenie civilizacii / S. Hantington; Per. s angl. T. Velimeeva, J. Novikova. – M.: ООО «Izdatel'stvo AST», 2003. – 603 s.
4. Galanc T., Kolwzan W., Pieronek J. Theoretical and Methodological Bases of Threats. The Method of Security Management Support // Operations Research & Decisions, 2014. – no.3. – P.5–21.

Khaliman M. A., postgraduate student of the Department of Philosophy, Zaporizhzhya National University (Ukraine, Zaporizhzhya), merythai@gmail.com

Worldview confrontation: attributes and forms

The article highlights the essence, the basic attributes and forms of ideological confrontation as a prerequisite of the philosophical comprehension of worldview factors of the socio-political conflicts. The current state of the researches on issues of worldview confrontation was reviewed. The necessity of complementing the existing researches on these problems by the consideration of the basic elements of worldview confrontation, as well as its basic forms has been justified. A critical analysis of the basic concepts, by which worldview confrontation is explicated, was carried out. The key attributes (symmetry, exclusivity, reductionism, rigidity, radicalism) and forms (non-military and military) of worldview confrontation are revealed by the methods of philosophical hermeneutics and historical-philosophical analysis. The achieved results allow us to form theoretical background for the further studies of worldview foundations of modern conflicts.

Keywords: worldview, conflict, contradiction, contraposition, worldview confrontation, information war.

Xaliman M. A., аспірантка кафедри філософії, Запорізький національний університет (Україна, Запоріжжє), merythai@gmail.com

Мировоззренческое противостояние: атрибуты и формы

Освещены сущность, основные атрибуты и формы мировоззренческого противостояния как необходимой предпосылки философского осознания мировоззренческих факторов социально-политических конфликтов. Рассмотрено современное состояние исследований проблематики мировоззренческого

протистояння. Обоснована необхідність доповнення існуючих досліджень по даній проблематиці розглядом базових елементів мировоззренческого протистояння, а також его основних форм. Проведен критический анализ основных концептов, с помощью которых эксплицируется мировоззренческое протистояние. Основные атрибуты (симметричность, эксклюзивность, редукционизм, ригидность, радикализм) и формы (невоенные и военные) мировоззренческого протистояния устанавливаются с помощью методов философской герменевтики и историко-философского анализа. Достигнутые результаты позволяют сформировать теоретический базис для дальнейших исследований мировоззренческих основ современных конфликтов.

Ключевые слова: мировоззрение, конфликт, противоречие, противоположность, мировоззренческое протистояние, информационная война.

* * *

УДК 327.351

Берега В. О.,
кандидат педагогічних наук, доцент, Черкаський
національний університет ім. Богдана Хмельницького
(Україна, Черкаси), gileya.org.ua@gmail.com

ДОВІРА ДО ВЛАДИ ЯК ПОКАЗНИК ПОЛІТИЧНОЇ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ

Системна криза в Україні зумовлює наявність суперечності між потребою переходу до демократичного і правового устрою життя та можливістю такому переходу на підставі наявного механізму правового регулювання. Адже одним з головних пріоритетів немінучих трансформацій механізму правового регулювання суспільних відносин має бути людський вимір. Але в нашій країні дотепер відсутнє ігнорування такого виміру як критерію оцінки ефективності будь-яких правових перетворень. Це, з одного боку, призводить до зменшення довіри до влади з боку громадян, а з другого – породжує проблему розподілу влади і способів її легітимізації. Подібні питання є найбільш актуальними для спільнот, які зазнають докорінних змін не тільки в царині суспільного буття, але й у сфері свідомості.

Ключові слова: влада, правова держава, політична соціалізація.

Головна ознака правової держави полягає в тому, що в ній державна влада певним чином обмежена і підзаконна. «Крім того, у правовій державі як деякі органи влади, так і сам правовий порядок організуються за допомогою самого народу. Таким чином, правовій державі також необхідно притаманна державна влада, але ця влада введена у певні рамки, вона здійснюється в певних формах і має строго правовий характер. У правовій державі влада повинна бути організована так, щоб вона не пригнічувала особистість; у ній як окрема особа, так і сукупність осіб – народ – повинні бути не тільки об'єктом влади, а й суб'єктом її» [1, с. 61].

Іншою рисою, що притаманна правовій державі, є забезпечення та захист загального блага – загального добробуту, публічних інтересів. «Загальне благо – ось формула – у якій коротко виражаються завдання та мета держави» [2, с. 124].

Публічні та приватні інтереси це головний предмет дослідження вітчизняної політико-правової науки – бо загальне благо при визнанні його як юридичне кваліфікованих публічних інтересів суспільства (публічні інтереси забезпечуються державною волею) необхідно розглядати насамперед як загальноправову умову реалізації приватних інтересів, мети, прагнень окремих індивідів, а не заперечення їх на догоду інтересам публічним і тим більше – державним при підміні до того ж ними публічних інтересів суспільства. Публічні інтереси, що становлять зміст загального блага (а до таких в сучасному демократичному суспільстві необхідно віднести, зокрема, реалізацію та захист прав і свобод людини і громадянина), визначають, по суті, межі дії приватних інтересів та приватного права.

У цьому розумінні основною метою чинної в суспільстві системи права має бути не уніфікація різноманітних приватних інтересів, не пригнічення свободи волі окремих індивідів, а створення правопорядку: по-перше, необхідного для рівного, однаково вільного вияву цих відмінностей; по-друге, для забезпечення суспільне необхідної рівноваги між свободою волі індивіда та загальним благом. Сприяючи формуванню загальних умов можливого спільного та узгодженого існування всіх членів даного суспільства як вільних та рівноправних у своїй правоздатності та правосуб'єктності суб'єктів, право тим самим має бути спрямоване на створення загальних умов для вираження і захисту блага кожного окремого індивіда.

Прогресивний розвиток українського посттоталітарного суспільства у формі демократичного правопорядку можливий тільки на основі впорядкованої, насамперед державою, приватної ініціативи самих індивідів, коли їх свідомо, вільно і законно співучасть у приватній, зокрема, цивільній та публічно-політичній сферах життєдіяльності розглядатиметься як регулюючий принцип організованості усіх сфер життя суспільства, загального правопорядку [3, с. 37].

Необхідність сучасної політико-правової реформи обумовлена передусім соціально-економічним і політико-юридичним аспектами системної кризи в Україні, зумовленої наявністю глибокого протиріччя між потребою переходу до демократичного соціально-економічного, суспільно-політичного та правового устрою життя і можливістю сприяння такому переходу чинного механізму правового регулювання. Структура та процес функціонування такого механізму мають, по-перше, ґрунтуватися на власному соціокультурному базисі; по-друге, бути взаємопов'язаними з усіма видами суспільних відносин; по-третє, реформування юридичних відносин має розглядатися не тільки як мета, а й як передумова трансформації усіх інших видів суспільних відносин, в тому числі в їх взаємодії як цілості соціуму; по-четверте, системоутворюючою ланкою політико-юридичних та інших видів суспільних відносин повинна визнаватися людина; по-п'яте, пріоритетним критерієм оцінки демократичного перетворення механізму правового регулювання суспільних відносин має бути *людський вимір*. Йдеться про вимір, яким нам до цього часу доводилося з різних причин жертвувати. І насамперед, в інтересах зміцнення держави.

Методологічна недооцінка громадянської, соціально-правової цінності людини як системоутворюючої ланки суспільних, серед них і політико-юридичних, відносин, ігнорування людського виміру як критерію оцінки ефективності будь-яких правових перетворень обумовлювали дотепер неспроможність не тільки існуючих наукових рекомендацій в сфері пізнання вітчизняного права, а й самого процесу його перетворення. Саме тому й досі в Україні немає не тільки розробленої та офіційно схваленої всіма гілками влади стратегії правового розвитку суспільства, а й визначеної тактики дій у процесі створення самостійної правової системи України. Відсутність же зазначених стратегії та тактики призводить часом до прийняття недостатньо виважених чи не до кінця продуманих політичних і юридичних рішень, що зумовлює негативні наслідки, зокрема в юридичній практиці, яка завжди має справу з долею людини.